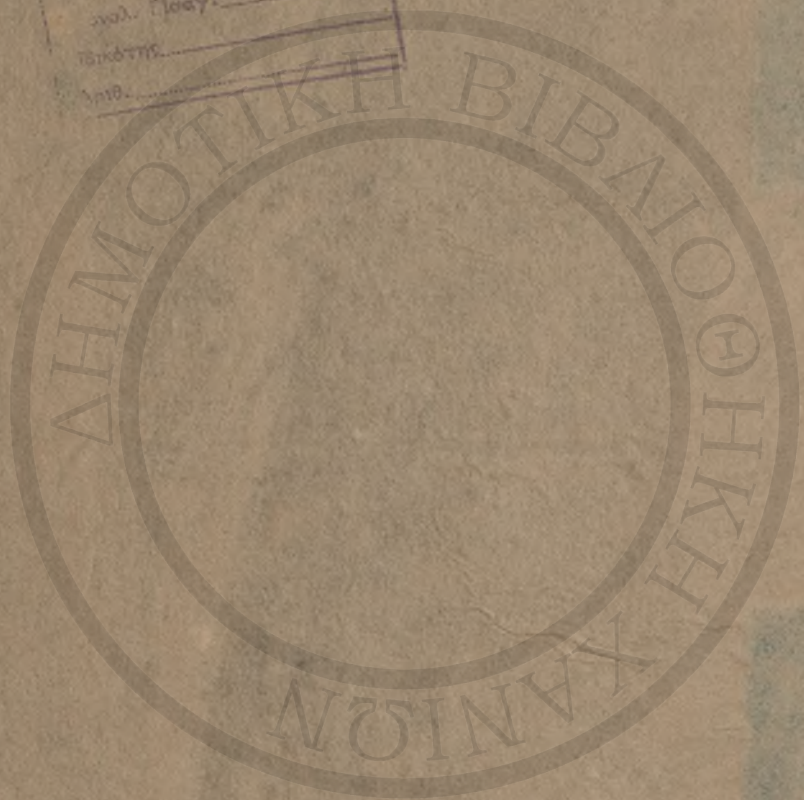

940542
ZAN

ΝΙΚΑΧΑΡΟΥ ΖΑΧΑΡΟΥΒΙΟΥ
ΓΟΥ ΚΡΗΤΟΣ
ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΥΠΟ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ
ΤΕΡΕΘΕΝ ΜΗΧΑΝΟΣΕΧΝΩΝ ΤΣΜ
ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΤΕΕ ΟΝΤΩ

940-542
ZAN

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΝΙΩΝ —
Τίτλος.....
αυτ. Πόση.....
Ποσότης.....
Αριθ.....

19549

Πρωτ. Εισαγ. 11.3.1963

Ειδικότης. Διγγραφή Κρήτης

Αριθ. 940512/210

ΔΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

κατὰ τὸ ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τελεσθῆν

μνημόσυνον τῶν ἐν Κρήτῃ πεσόντων

τῆ 23 Ἰουνίου ἐν τῷ Ναῷ α' Ἡ Ἀγία Εἰρήνην

Υ π δ

ΝΙΚΑΝΑΡΟΥ ΖΑΝΝΟΥΒΙΟΥ τοῦ Κρητός.

Τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐν Κρήτῃ πεσόντων ἐπιτελοῦμεν σήμερον τὸ μνημόσυνον ὅσιον τὸ καθήκον καὶ ἱερὸν, τοῖς ὀρθοδόξοις μάλιστα Ἑλλησι πρέπον. Ποθοῦσι τοὺς τετελευτηκότας οἱ ἐπιζῶντες, καὶ δάκρυ θαλερὸν ἐπὶ τῇ μνήμῃ αὐτῶν ἐπισπένδουσιν, εὐλαβῶς εἰς τὴν ἄνω ζωὴν ἐκδημήσαντας προπέμποντες δι' ἃ καὶ πανήγυρις εὐαγῆς συγκροτεῖται, καὶ θυσία ἀναίμακτος ὑπὲρ τῶν μακαριῶν αὐτῶν ψυχῶν τελεσιουργεῖται, καὶ εὐχαὶ καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν ἐκφωνοῦνται. Ἐπιλαμπρύνει δὲ τὴν ἱερὰν ταύτην τελετὴν καὶ ἡ ἐξ ἀπάντων τῶν μερῶν τῆς δυστήνου Κρήτης συνάθροισις, τῶν γονέων, χηρῶν, ὀρφανῶν καὶ συγγενῶν τῶν τελευτηκότων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡμᾶς παρέστησεν ἡ ἀγάπη, προθύμως τῇ κατὰ δύνάμιν φωνῇ ἐπὶ τῇ ἐσεφαναῇ

μένη μνήμη τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν περιβομβοῦμεν. Σεμνότατον τὸ ἐγγείρημα, καὶ σπουδαῖον, ὁμολογοῦμεν· καὶ πολὺ τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν ὑπερτερεῖ ἢ τοῦ λόγου ὑπόθεσις· ἀλλ' ἐπειδὴ τοσαύτην ἀφθονίαν παρεσκεύασεν ἡ ἀνδρία τούτων καὶ εἰς τοὺς ποιεῖν δυναμένους καὶ εἰς τοὺς εἰπεῖν βουληθέντας, ὥστε πολλὰ μὲν καλὰ ὑπὸ τῶν πρότερον ῥητόρων ἐβρέθησαν, πολλὰ δὲ καὶ ὑπ' ἐκείνων παρελείφθησαν, ἱκανὰ δὲ καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἔμειναν νὰ εἰπωσι, διηγησόμεθα τὴν τούτων ἀρετὴν ἀπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν ἀρχόμενοι.

Ὅτε τῇ 27 Σεπτεμβρ. 1669 ἐπὶ Μωάμεθ Δ'. μετὰ εἰκοσιπενταέτη τῶν Ἑνετῶν πόλεμον ἡ τάλαινα Κρήτη τῇ προδοσίᾳ τοῦ Δ'. ἐρμηνέως Παναγιώτου τοῦ Νικοσίου ὑπὸ τὸν βαρὺν τῶν τουρκομάνων ζυγὸν ὑπέκυψεν, οἱ δὲ εὐγενεῖς τῶν μετοίκων ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ μετόκησαν, οἱ ἀτυχεῖς Κρήτες δίκην τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν ἀπέτισαν· οἱ τουρκομάνοι μανιωδῶς κατὰ τῶν ἀτυχῶν τούτων πλασματῶν ἐπιπίπτοντες, τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδήμευον, καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν εἰλώτων τούτους κατέτασσον· μόνον δὲ οἱ ἐν τοῖς μυχοῖς τῶν λευκῶν ὀρέων οἰκοῦντες, οἱ Σφηκιῶται, ἐλεύθεροι διέμενον. Ἐκ τῆς ἱεραῆς ταύτης τῆς ἐλευθερίας ἐστίας οἱ ἀρματωλοὶ, ὁ Γορτύνιος Δόγιος, ὁ Βέργας, ὁ Ἱπποκορωνίτης Κωσταντουλάκης, ὁ Κυδωνιάτης Μπερτσουλῆς καὶ οἱ τοῦ Καλλικράτους δαιμόνοιοι κατερχόμενοι ἐξεδικοῦντο τὰς ὕβρεις, ἅς περ ἡ λοιπὴ νῆσος παρὰ τῶν ὕβριστῶν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπέφερον.

Ἄλλ' ὅτε τῷ 1768 ὁ Μουσταφᾶς Γ'. κατὰ τῆς Ῥωσσίας τὸν πόλεμον ἐκήρυξεν, ἐπειδὴ Ἰωάννης Δασκαλάκης ὁ ἐκ τῆς Ἀνωπόλεως τῶν Σφηκιῶν τῇ μετὰ τοῦ ἐν Πελο-

πονήσω Μπενάκη συνεννοήσει τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἀνύψωσεν, ἡ δὲ Ἄρκτος τῷ 1770 συνθηκολογήσασα ἐγκάτελιπε καὶ τοὺς δυσυχεῖς Κρήτας, τότε πρῶτον τὰ ἀπρόσβλητα ἐκεῖνα τῆς ἐλευθερίας θεῖα δώματα ἐβεβηλώθησαν· οἱ πόδες τῶν ἀπίστων ἐπ' αὐτοῖς περιεπάτησαν· τὸ δὲ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος τὴν ἱερὰν χώραν πᾶσαν ἐλυμήναντο· αὐτὸς δὲ ὁ Δασκαλάκης συλληφθεὶς ζῶν ἐδάρη.

Τὸ σύμβαμα τοῦτο τὴν γενικὴν τῆς Κρήτης ὑποδούλωσιν ἐπήνεγκεν· οἱ ξεκουκούλωτοι, τὰ ἀνθρωπόμορφα ταῦτα τέρατα παρὰ τὰς διαταγὰς τῶν Σουλτάνων εἰς τιμάρια τὴν πολυπαθῆ Κρήτην διελόντες, αὐτογνωμόνως ἕκαστος τούτων διόκει· ὁ Κασίμ-Ἀλῆς ἐν Χανίοις, οἱ τρουλινοὶ, οἱ γιαντίσσαροι ἐν Ἴπποκορωνίοις, ὁ Μαμούτης, ὁ Καμαριανός, ὁ Σομαρᾶς ἐν Κισάμῳ, ὁ Καουρο-μεμίσης ἐν Ἐλύρῳ (Σελύνῳ), ὁ Γλιμίδης, ὁ Ἀλμπάνης, ὁ Δελι-Χουσεῖν ἐν Ῥεθύμνῳ, ὁ Νουράκης, ὁ Ἀγριολίδης ἐν Ἡρακλείῳ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἦσαν κύριοι ζωῆς καὶ θανάτου. Κάλαμος ἀνθρώπου ἀδυνατεῖ εἰς περιγράφειν τῶν τότε δεινῶν· ἡ ἰδιοκτησία, ἡ τιμὴ καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ τῶν δυστήνων Κρητῶν τῇ διαθέσει τῶν τίγρεων τούτων ἐξήρτητο. Ἐπεθύμει τις τούτων χρημάτων; ἀπέστελλεν εἰς τὸν χριστιανὸν σφαῖραν, ὠκοδόμει οἰκίαν; ἐνήργει ἀγγαρείαν. Ἐφαίνετό τις τῶν χριστιανῶν τίμιος; ἐξηφανίζετο· τῷ 1804 ἀνὴρ καλὸς κάγαθος, ὁ τὰ μάλιστα τὴν πατρίδα αὐτοῦ εὐεργετῶν, σχολεῖον καὶ νοσοκομεῖον οἴκοθεν διατηρῶν, Ἐμμανουὴλ ὁ Γερακάκης ἐν Χανίοις ὑπὸ τοῦ Γραγι-Ἀφεντάκη ἐξηφανίσθη. Ἐνομίζετό τις ἀνδρεῖος; ἐδολοφονεῖτο· εἶχε τις κτήματα; καθίστατο πτωχός· ἐνὶ λόγῳ, τοιαῦτα δεινὰ ἢ δεδουλωμένη

Κρήτη ὑπὸ τῶν ἐκτρομάτων τούτων ὑπέστη, οἷα οὐδεμία ἄλλη τῆς γῆς γωνία.

Ἄλλ' αἰὲν καὶ ἀθλῆ τις, οὐ στεφανοῦται εἰάν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ» (Τιμοθ. Β'. 6' 5)· διάφορα τὰ εἶδη τῶν ἀγώνων· ἀγὼν πρόκειται εἰς τὸν πολιτικὸν ὑπὲρ τῶν κοινῆ συμφερόντων· ἀγὼν εἰς τὸν δικαστὴν ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῶν νόμων. Ἄγὼν εἰς τὸν στρατιώτην πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ. Μέγιστος δὲ πάντων ἐστὶν ὁ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Ἔστι δὲ μέγιστος ἁ) μὲν διὰ τὴν αἰτίαν, διότι ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας ἐδουλεύομεν δουλείαν τὴν φρικωδεστάτην· ἡ βία ἦν ὁ νόμος τῆς δικαιοσύνης τῶν καταδυναστευόντων ἡμᾶς· ἀἴστω ἡμῶν ἡ ἰσχὺς νόμος τῆς δικαιοσύνης» ἔλεγον. 6') διὰ τὸν σκοπὸν, διότι οὐκ ἦν κατὰ τῆς εὐνομίας, ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀνομίας· οὐκ ἦν ὑπὲρ γῆς ἀλλοτρίας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀδίκως καὶ ἀνόμως ἀρπαγείσης· ἦν πάντων μάλιστα ὑπὲρ τῆς πίστεως. Καὶ τίς ἄλλη μείζων αἰτία ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν τουρκομάνων; ποῖος ἄλλος σκοπὸς, ἢ ἡ ἀπόλαυσις τῆς ἐλευθερίας; Ὅ,τι ἀγαθὸν ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπὶ τῆς γῆς θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον διὰ τῆς πατρίδος ἀποκτᾶται, καὶ ἐν τῇ πατρίδι φυλάσσεται. Ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πατρίδι ὑπάρχουσιν ἱεροὶ ναοί, τάφοι τῶν πατέρων, σχολεῖα, καὶ τιμαὶ εἰς τοὺς ἀξίους ζῶντας τε καὶ τετελευτηκότας.

Διὰ ταῦτα, ὅτε τῷ 1821 ὁ περὶ τῶν ὄλων κύβος ἐρρίφθη, οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀνδραποδώδης Κρήτη ὑπελείφθη· τῇ 14 Ἰουνίου ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας παρὰ τὰς ὑπῤωρείας τῶν λευκῶν ὕρέων ἀνεπετάσθη· κατ' οὐδὲν καὶ τότε ἡ ἡρωϊκὴ Κρήτη τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἠλαττώθη,

πολλά μὲν τρόπαια ἐν πολλοῖς στήσασα, ἐνδόξους δὲ στρατηγοὺς τὸν Σήφακαν, τὸν Ῥούσον, τὸν Μελιδόνην, τὸν Πωλογεωργάκην, τὸν Κουρμούλην, τὸν Τσελεπῆν (ἐκγονοῦ τοῦ Δασκαλάκη), τὸν Χάλην καὶ ἄλλους ἐφαμίλλους τῷ Κολοκοτρώνῃ, Πλαπούτα, Νικηταρᾷ, Μάρκῳ Βότσαρη καὶ τῇ λοιπῇ γεραρᾷ ἐκείνη χορεία ἀναδείξασα, πρὸς δὲ καὶ Παπαῖ Φλέσας, τὸν Ξεπατέραν, καὶ Μαυροκορδάτας, τὸν Ν. Ῥενιέρην, τὸν Ε. Ἀντωνιάδην, τὸν Ν. Οἰκονόμον, ὑπομνηματιστὴν δὲ τῶν ἀνδραγαθημάτων τούτων τὸν συναγωνισάμενον Κριτοβουλίδην γεννήσασα. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον, προπύργιον τῆς ἐλευθερίας ἐγένετο. Ἡ Κρήτη τὴν πρώτην ὄρμην τοῦ Ἰβραήμ ἀνεχαίτισεν· οἱ Κρήτες καρτερικώτατα οὐ μόνον ἐν τῇ ἑαυτῶν μέχρι τοῦ 1830 κατὰ τῶν τυράννων τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς ἐμάχοντο, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σήμερον ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι· ἐν Μαραθῶνι τῷ 1824 ὑπὸ τὸν Κριεζιώτην καὶ Γούραν 400 Κρήτες μετὰ τῶν ἀρχηγῶν Ι. Χάλη καὶ Ἀστρινουῦ Χατζιδάκη τὸν Ὀμὲρ Πασσᾶν τῆς Καρύστου ἐπολέμησαν· καὶ κατὰ τὴν ἐν Ἀμπλιανῇ ἐνδοξὸν μάχην οἱ αὐτοὶ παρευρέθησαν, ἃ πολλοὶ τούτων ἔπεσον· τῇ δὲ 7 Ἀπριλίου 1825 ὁ ἀνδρείος Κουμῆς καὶ ὁ γέρον Σαρῆς ἐν Ἀβαρίνοις ἤριστευσαν, τοῦ Ἀνδρικοῦ μετὰ εἴκοσι μαχητῶν φανευθέντος· ὁ δὲ Ι. Χάλης, ὁ Κωνσταντουδάκης ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Πύλου ἐπολέμησαν· ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας ὁ Μανουσοσήκης μετὰ 40 ὀπλιτῶν ἔπεσον· ὁ δὲ Ζερβουδάκης ἃ ὁ Ῥουστικηνός ἐν τῷ γενικῷ στρατοπέδῳ τοῦ Σκούρτη παρευρέθησαν· καὶ εἰς Μανιάκι 300 ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Ι. Περάκην καὶ Καπασακάκην τοῖς λοιποῖς Ἑλλῆσι προεκινδύνευσαν· περὰ δὲ τῷ ἐνδόξῳ στρατάρχῃ τῆς Πελοποννήσου 600 ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς σχε-

δὸν ἀρχηγούς κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως συνειργάσθησαν, καὶ ἐν Μύλοις ὁ Ἰμβραῆμ τὰ Κρητικὰ ὄπλα ἀνεγνώρισε. Τῇ δὲ 23 Ἀπριλίου 1827 παρὰ τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν 200 σχεδὸν Κρήτες, ἐν οἷς ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Κουρμούλη, οἱ Νικηφοράκης, ὁ Καλαμαρᾶς, ὁ Κικυράκης, ὁ Ῥουστικιανὸς ὁ Πλεύρης ἔπεσαν, αὐτὸς δὲ ὁ στρατηγὸς Καλλέργης ζῶν συνελήφθη. Καὶ ὁμως τῇ Ἀνταλκιδεῖῳ συμβάσει τῆς 3 Φεβρουαρίου πάντα ταῦτα εἰς λήθην μετέπεσον· ὁ δεκαετής τῆς αἱματοφύρτου Κρήτης ἀγὼν ἔμεινεν ἄγονος· τῶν δ' ἐπιζησάντων στρατηγῶν αὐτῆς, ἄλλοι μὲν ἐν τῇ δουλείᾳ ἀπέθανον, τινὲς δὲ καὶ ἐπιζῶσι· δύο ἀειθαλεῖς κυπάρισσοι, εἰς μαρτύριον, τῆς ταφῆς τοῦ ἀγῶνος ἴστανται ἐνώπιον ἡμῶν, οἱ Νέστορες τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ τῆς Ἰμβροῦ στρατηγὸς ὁ Μανουσογιαννάκης, καὶ ὁ τοῦ Προσιγιάλου Χιονουδάκης, ὁ πατὴρ τοῦ νῦν εὐκλεῶς τῶν Σηρηκιωτῶν ἀρχηγοῦντος· ὧν τὰς λευκὰς κεφαλὰς τρεῖς ἔνδοξοι στέφανοι ἰσαριθμῶν ἐνδόξων ἐποχῶν τοῦ 21, 41 καὶ 66 περιεσμοῦσι. Διὰ τοῦτο μόνον κληροδότημα εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἢ ἔνδοξος ἐκείνη γενεὰ τὴν διαμαρτύρησιν τῆς 23 Φεβρουαρίου 1830 τὴν ἐν Μαργαρίταις Αὐλοποτάμου γενομένην κατέλιπεν. «Ὁ Κρητικὸς λαὸς, εἶπον, διατρεῖ τὴν ἀδιαχώριστον καὶ αἰώνιον ἔνωσίν του μὲ τοὺς συναγωνιστάς του Ἕλληνας, μὲ τοὺς ὁποίους συγκροτεῖ καὶ σήμερον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὠρκίσθη νὰ μὲνῃ ἀδιάσπαστος καὶ ἀδιαχώριστος».

Τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἱερᾶς ταύτης παρακαταθήκης ἀνεδέχθη καὶ ὁ πρῶν ἀγὼν τῶν ἀξίων γόνων τῶν γιγάντων ἐκείνων νὰ ἐκπληρώσῃ· δι' ὃ τὸ ψήφισμα τῆς 21 Αὐγού-

στου 1866 ἐπὶ τῶν λευκῶν ὀρέων τῆς πολυπαθοῦς Κρήτης ἐξεδόθη οὗτος δὲ οὐ μόνον μέγιστος, ἀλλὰ ἔκαστος κατὰ τὴν πρῶ-
ξιν ἀνώτερος τοῦ πρώτου δείκνυται· διότι, ἐν ᾧ τότε ἄ-
πασα ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ, νῦν δὲ μόνη ἡ ἡρωϊκὴ Κρήτη
κατὰ τοῦ αὐτοῦ ἐχθροῦ τακτικώτερον μάλιστα διοργανω-
θέντος ἐπὶ δύο συνεχῆ ἤδη ἔτη διαμάχεται. Οὐκ ἀπεδει-
λίασαν οἱ ἥρωες αὐτῆς εἰς τὴν πληθύν τῶν τουρκομάνων,
ἀλλὰ θαρρόυντες εἰς τὴν θεῖαν ἀντίληψιν πρὸς τοὺς συμπο-
λίτας αὐτῶν, ἔλεγον «Αὐτοὶ ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς ἐν πλή-
θει ὕβρεως καὶ ἀνομίας τοῦ ἐξᾶραι ἡμᾶς, καὶ τὰς γυναῖκας
καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· ἡμεῖς δὲ πολεμοῦμεν ὑπὲρ τῶν νομί-
μων ἡμῶν· μὴ φοβηθῆτε τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἀλλὰ θαρῶεῖτε
ὅτι οὐκ ἐν πλήθει δυνάμεως νίκη πολέμου ἐστίν, ἀλλ' ἡ ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ ἰσχὺς». (Μακκαβ. Α'. γ'. 19-22)· ἐπιπεσόντες
δὲ κατ' αὐτῶν μετὰ ἡρωϊκῆς καρτερίας τὸν παλίμ-
παιδα Ἀλβανὸν ἐχλεύασαν, τὸν ἀρνησιθρησκὸν προεπηλά-
κισαν, καὶ τὸν μεταπεπλασμένον εὐρωπαῖον τοῦρκον ἀπέ-
δειξαν, τρόπαια ἐπὶ ἱερῶν πτωμάτων ἀντάξια τῶν πατέ-
ρων αὐτῶν στήσαντες· ἐν Βάμφ 'Ιπποκορωνίων, ἐν τῇ κο-
νίστρᾳ ταύτῃ τῆς Κρήτης, τῇ 27 Αὐγούστου πρώτος Ἀ-
λέξανδρος ὁ Πωλογιαννάκης, υἱὸς τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ
τῆς Ἰμβρου, πεσὼν εἰς οὐρανοὺς ἀνέρχεται· τῇ 29 ἐν Βρύ-
σαις ὁ Νεράντζης, ὁ Γλυσιᾶς, ὁ Καραγεώργης ἀποθνήσκου-
σιν· οἱ δὲ ἀνδρεῖοι Ἑλυριῶται οἱ συμπολίται τοῦ ἥρωος
Κουμῆ τὴν Κάνδανον, τὴν φωλεὰν τῶν κακούργων, ἀπὸ
τῆς 16 Αὐγούστου μέχρι τῆς 10 Ἰουλίου πολιορκοῦσιν, αἱ
δὲ ἡρώιδες τῆς Ἑλύρου μετὰ τῶν συζύγων πολεμοῦσι· τῇ
12 Ἰουλίου εἰς Κεραμεῖα ὁ Λακιώτης Μπολανογιάννης, πί-
πτει, τῇ δὲ 27 ἐν Θερσίῳ τῆς Κυδωνίας ὁ Παπίλαρης καὶ

ὁ υἱὸς τοῦ Πεντάρη ἐκ τῆς 'Ελύρου ἀποθνήσκουσιν· ἐν δὲ τῷ 'Αλμυρῷ ὁ Διάκος Εὐμένιος, ὁ ἐφάμιλλος τῷ τῶν Θερμοφυλῶν ἥρωι, Ξιφῆρης ἐπιπεσὼν, φονεύεται. Τῇ 12 ὁκτωβρίου ὅ,τι εὐγενὲς καὶ γενναῖον ἡ 'Ελλάς εἶχεν ἐν Βαφῆ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας προσήνεγκεν, ὁ Πραΐδης, ὁ 'Βολεν, ὁ Βαφειάδης, ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ ἐκ τῆς 'Ελύρου Καλαμαρίδης γενναίως μαχόμενοι πίπτουσι, ἔ τῇ 13 εἰς Λύδοῦ τῆς Χερβρονήσου ὁ Ντηλιανάκης, ὁ Καλλήνικος καὶ ὁ Ἀνδρουλάκης φονεύονται. Τῇ 8 Νοεμβρίου νέον Μεσολόγιον ἡ παρὰ τὰς 'Βλευθερνὰς Μονὴ τὸ Ἀρκαδίον δείκνυται· ὁ Μουσταφᾶς μετὰ τριῶν μυριάδων στρατοῦ ἐκ 'Ρεθύμνης ἐκκινήσας πολιορκεῖ στενωῶς τὸ ἱερὸν τέμενος. 250 μόνον μαχηταὶ μετὰ 1500 γυναικῶν καὶ παιδῶν ἐν αὐτῷ εὐρέθησαν· ἀλλ' οἱ ἥρωες ἐξεληθόντες παρὰ τὸν ἀνεμόμυλον ἀπῆντων τοὺς πολλοὺς γενναίως μέχρις ἐσπέρας μαχόμενοι· εἰς ἐκάστην δὲ βολὴν τῶν ὀσμανικῶν τηλεβόλων ἀντήχουν ζωηρῶς Ζήτω ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ζήτω ἡ ἔνωσις· τὴν δὲ νύκτα ἀποχωρίσαντες ὠχύρωσαν τὸ ἱερὸν καταφύγιον, ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ ὑψίστου προσελθόντες καὶ τὰ γόνατα κλίναντες ὠρκίσαντο τὸν δε τὸν ὄρκον: 'Ορκιζόμεθα ἐν ὀνόματι τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος τὰ ἀποθάνωμεν ἅπαντες ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς γῆλης ἡμῶν πατρίδος. Τὸ λυκαυγὲς τῆς 9 ἀλλαλαγμὸς βαρὺς ἀνήγγειλε τὰ τῆς ἐφόδου· οἱ πολιορκούμενοι ἀντέσχον γενναίως, πολλὰ δὲ Δέσπω, μάλιστα ἡ μήτηρ τοῦ Δασκαλάκη, ὑπεβοήθουν τούτους· ἀλλὰ τῇ 4 μ. μ. διὰ τινος ῥήγματος παρὰ τὴν Δυτικὴν πύλην εἰς τὸ ἡραιστεῖον οἱ τοῦρκοι εἰσῆλθον· οἱ δὲ γενναῖοι Ἕλληνες πιστοὶ εἰς τὸν ὄρκον αὐτῶν ἔβαλον πῦρ εἰς τὴν πυριταποθήκην, ἡ δὲ εὐοσμία

τῆς ἐκατόμβης μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Ἰψίστου ἔφθασεν ὁ φρούραρχος Δημακόπουλος καὶ ὁ ἀρχηγὸς Κοῦβος τὰ ξίφη καθελκύσαντες ἐξώρμησαν κατὰ τῶν τεθορυβημένων ἀνάνδρων, καὶ σφάζοντες ἔπεσον τὰ ἰσρά σώματα τοῦ ἡγουμένου Γαβριὴλ καὶ πάντων τῶν ἡρωϊκῶς ἐκεῖσε πεσόντων σώζονται ἀκέραια προσδοκῶντα τὴν ἀνάστασιν τῆς Πατρίδος· καὶ ταῦτα μὲν οὗτοι. Τῇ δὲ 21 τὸ φρούριον τῆς Κισάμου πολιορκεῖται ὁ ταγματάρχης Φρυδάκης, ὁ ἐκ τῆς Σπηλιᾶς, τρωθεὶς τὸν πόδα παραδίδωσι τὸ πνεῦμα, ἐπιλέγων· ἀχαίρω, διότι ἀποθνήσκω ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ ἐν τῇ πατρίδι· ὁ Μαυροδημητράκης, τὸ φόβητρον τῶν ἐν Χανίοις τούρκων, οἱ ἐκ τῆς Ἐλύρου Μπιτζάκης, ὁ Παπακαπελάκης καὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ συναριθμοῦνται. Ὁ δὲ σεβάσμιος ἐπίσκοπος, ὁ ἄξιος διάδοχος τοῦ πρωτομάρτυρος Μεχλισεδέκ, ὁ ἀγαθῆ τύχῃ σήμερον ἐν ἐλευθέρῳ ναῶ τὴν θείαν μυσταγωγίαν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν συναγωνιστῶν προσενεγκάμενος, παρὼν ἐτύγγανε, καὶ τὴν σπάθην ἐζωσμένος τοὺς πολιορκητὰς παρώτρυνε λέγων· ἀτέκνα, ζηλώσατε τῷ νόμῳ, καὶ δότε τὰς ψυχὰς ὑμῶν ὑπὲρ διαθήκης πατέρων ἡμῶν· μνήσθητε τῶν πατέρων ἡμῶν τὰ ἔργα, ἃ ἐποίησαν ἐν ταῖς γενεαῖς αὐτῶν· καὶ ὑμεῖς, τέκνα, ἰσχύετε, καὶ ἀνδρίζεσθε ἐν τῷ νόμῳ ἡμῶν, ὅτι ἐν αὐτῷ δοξασθήσεσθε (Μακκ. Α'. β'. 50—1. 64)· εἰ λόγοι οὗτοι τοῦ ἱεροπρεποῦς τούτου ἰεράρχου, τοῦ μόνου τῶν ἐπισκόπων τῆς πολεμοῦσης Κρήτης τὸ ποίμνιον αὐτοῦ παρακολουθήσαντος, τοσοῦτον ἐνεχαράχθησαν εἰς τὰς ἡρωϊκὰς καρδίας τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς ἐλευθερίας, ὥστε οὐδεμία γήνην δόξα ἀποπλανῆσαι τούτους τοῦ καθήκοντος. Δις ὁ Μουσταφᾶς εἰς τοὺς Δάκκους, τοὺς γεννήσαντας τὸν Σαριδαντώνην, τὸν

Νικολουδογιάννην και άλλους, τῆ 24 και 30 Νοεμβρίου; εἰσβάλλει ὁ λοχαγὸς τοῦ Μαυροβουνίου και ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Καλλικράτους ὁ Μπουγιουκαλάκης τετριώσκονται· ὁ δὲ Σαριδάκης πληγεί τὴν ὤμοπλάτην ἀποθνήσκει. Ταῦτα ἐν Κρήτῃ ἐγένοντο· τὸ δὲ ἔνδοξον ἔτος τοῦ 1866 ἔληγεν.

Τῆ 17 Ἰανουαρίου εἰς Καμαριώτην Αὐλοποτάμου ὁ Δεδιδάκης, ἀρχηγὸς Κνωσσοῦ και Τεμένους, και ὁ Ἰατρὸς Βασιλείου ἠρωϊκῶς μαχόμενοι τελευτῶσι· τῆ 1 Μαρτίου ἐν Μουρνιαῖς, προαστείῳ τῶν Χανίων, ὁ Ἀναγνωστόπουλος θνήσκει, τῆ δὲ 2 εἰς Σταυράκινα τῆς Κισάμου, ὁ Λεοντόκαρδος Κριάρης παρ'ὀλίγον συνελαμβάνετο, ὁ δὲ Ξαυχάκης πληγεί τελευτᾷ· τῆ 23 Ἀπρ. ὁ Ὁμὲρ εἰς τὴν Σφηκιὰν τῶν Γιγάντων εἰσέρχεται, και τὴν χώραν πᾶσαν τῷ πυρὶ παραδέδωκεν· ὁ δὲ καπνὸς τῶν καιομένων οἰκιῶν τὴν διὰ παντὸς ἐξοβέλισιν τῆς τῶν Τουρκομάνων κυριαρχίας ἐκ τῆς ἠρωϊδος νήσου προανήγγειλε· τότε ἐν τῇ ἱστορικῇ Κράτῃ ὁ Καυκαλᾶς πίπτει, ὁ δὲ ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ Μουρίου, ὁ Καβρουλάκης, καιρίως πληγεί ἐν Ἀθήναις κηδεύεται· τῆ δὲ 6 Μαΐου εἰς Μελιδόνι ὁ ἐξ Ἐλύρου Μπασιάς και ὁ Καυκαζάκης φονεύονται, και τῆ 22 ἐν τῇ Σίτῃ (Λασιθίῳ) ὁ ἀπερίτμητος εἰσβάλλει· ὁ δὲ ἀνεψιὸς τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μάνης τῷ αἵματι αὐτοῦ ἀδελφικὴν χώραν βιάφει, και ὁ Νεραντζόπουλος, ὁ Πωλιανάκης και ἄλλοι πίπτουσι. Τῆ 5 Ἰουνίου ὁ ἀρχηγὸς Ῥεθύμνης ὁ Δασκαλάκης τριτριώσκειται και ἀποθνήσκει· τῆ δὲ 16 Ἰουνίου ἡ κατὰ τὴν Κισάμον μεγαλουργὸς Μονὴ «Γωνία», ἡ δύο κολοσσούς τοῦ παρόντος ἀγῶνος τοὺς ὁμωνύμους μαθητὰς τοῦ αἰοδίου Παρθενίου Φρυδάκη παραγαγοῦσα, παρὰ τῶν ὑβριστῶν

τῆς θρησκείας βεβηλοῦται, καὶ τῇ 23 παρὰ τὸ Σκύφος τῶν Σφηκιῶν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Πανάκρου (Ἄμαριου) Πατεροφραγκιάς καὶ ὁ Τιρτυράκης ἀνέρχονται.

Τῇ 10 Ἰουλίου σφαγαὶ ἀθῶων καὶ ἀνάκων, γερόντων, γυναικῶν, παιδῶν ἐν Γερανίῳ τῆς Κυθωνίας, ἐν Χερρόνησῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γενετείρᾳ τοῦ Ἐμ. Δικτάκη παρὰ τῶν ἀνάνδρων διαπράττονται. Εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς μισαιφόνου ταύτης πράξεως καὶ αὐτὴ ἡ Εὐρώπη συνεκινήθη· ἡ φιλανθρωπία ὑπερίσχυσε τῆς ὕλης, καὶ δὴ πλοῖα πολεμικὰ τῆς Γαλλίας, τῆς Ῥωσσίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Πρωσίας καὶ αὐτῆς τῆς Αὐστρίας, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Ἀγγλίας, παραμείβοντα τὰς ἀκτὰς τῆς αἰμοσταγοῦς Κρήτης παρελάμβανον ἡμίγυμνα ὄντα, ἡ δὲ φιλόστοργος μήτηρ ἡ Ἑλλὰς ἤνοιγε τὰς ἀγκάλας αὐτῆς καὶ ὑπεδέχετο ταῦτα. Ναί, ἡ Ἑλλὰς σήμερον ἐκ τῶν ἐνόντων περὶ τὰς πέντε μυριάδας γυναικῶν καὶ παιδῶν διατρέφει, καὶ ὡς ἴδια αὐτῆς τέκνα περιποιεῖται· (εἶθε αἱ ἄρτι ἐπαναληφθεῖσαι πάλιν ἐν Χερρόνησῳ, τῇ 31 Μαΐου 1868, ἐκεῖναι σκηναὶ συγκάμψουσι πλέον τὰ σπλάγχνα τῆς Δύσεως, εἶθε ἀπεδίδοσαν ἡμῖν τὸ δίκαιον)· ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ἥρωας ἐπανάλωμεν. Τῇ 11 Ἰουλίου ἐν τῇ ἠρωϊκῇ Ἀραδαίνῃ πολλοὶ τῶν ἐθελοντῶν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Πρωιμομιχελῆ φονεύονται· τῇ δὲ 21 ἡ ἐν Δάμπη Μονῇ «Πρέβελι», ἡ τροφοδότειρα τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πατρίδος, ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς πυρπολεῖται, καὶ τῇ 20 Αὐγούστου εἰς Βοθυνάκια ὁ Θῶν ἀποθνήσκει.

Τῇ 1 Φεβρουαρίου 1868 εἰς Ἀποδούλου τῆς Πανάκρου ὁ Πολέντας ἔο Ἀράκης τοῦ ἀρχηγοῦ Λάκωνος θανατοῦνται. Τῇ δὲ 2 Μαρτίου εἰς Γάζι τῆς Κνωσοῦ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς ὁ Κοκκινίδης καρτερικώτατα ἔπῳ μαχόμενος κατα-

πίπτει· ὁ νεκρὸς αὐτοῦ βανδαλικώτατα ὑπὸ τῶν αἰμο-
βόρων περιεβρίσθη· τὸ εὐρὺ στέρνον αὐτοῦ ἠνεώχθη, ἡ
σφαδάζουσα ἔτι καρδία αὐτοῦ σκληρῶς ἀπεσπάρσθη καὶ ἐν
ἀλλήλοις εἰς μετάδοσιν ἠρωϊσμοῦ διενεμήθη. Ἀλλὰ μάτην
τὴν πανοπλίαν ταύτην οἱ ἀπάτριδες τοῦρκοι ἐνεδύσαντο·
ὁ ἠρωϊσμὸς ὑπάρχει ἔμφυτος εἰς μόνον ἐκείνους, οἵτινες ἔ-
χουν πατρίδα, ἔχουν πίστιν· οἵτινες ἀποθνήσκουσιν ὡς
ἄνδρες ὑπὲρ ἀμφοτέρων τούτων· τότε καὶ ὁ Πληρε-
ξούσιος τῆς Χερρονήσου ὁ Κρανιωτάκης καὶ μετ' αὐ-
τὸν ὁ Παπακρανιώτης μαχόμενοι τελευτῶσι. Τῆ 22
Ἀπριλίου εἰς Λιβάδα οἱ γενναῖοι Ἐλυριῶται διαμά-
χονται· ὁ δὲ Καλαῖτζάκης, ὁ Σισάκης, ὁ Παπαστα-
ματάκης καὶ ὁ ἀνδρείος Σκριδάκης ζωγρηθέντες τεμαχι-
δὸν ζῶντες παρὰ τῶν Ἰταλῶν κρεουργοῦνται. Τὰ τεμάχια
τούτων συλλεγέντα ὕστερον θάπτονται, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου
αὐτῶν κλίναντες γόνυ οἱ ἀδελφοὶ τούτων ὠρκίσαντο *καὶ*
μη καταθέσωσι τὰ ἔπλα μέχρις οὗ ἡ πατρίς ἐλευθερωθῆ.
Τῆ 25 ἐν Προσιγιάφ ὁ Πωλογιαννάκης, ἔκγονος τοῦ με-
γάλου Πωλογεωργάκη, πολεμῶν πίπτει· τῆ 26 ἐν Πρα-
σαῖς Ῥεθύμνης ὁ ἀρχηγὸς τῆς Πανάκρου ὁ Μοσχοβίτης καὶ ὁ
ὑπαρχηγὸς Λάμπης ὁ Τσελεπάκης ἀπέθανον· τῆ 20
Μαΐου εἰς Μελιδόνι ὁ Καμπουράκης, ἀδελφὸς τοῦ νέου
Ματταθία, πληγωθεὶς, τὸ ζῆν ἐξέμετρησε· καὶ τῆ 20 ἰουνίου
ἐν Ἀνωπόλει ὁ ἀνεψιὸς τοῦ στρατηγοῦ Τσελεπῆ ὁ Γεώργιος
ὡς γίγας μαχόμενος προστίθεται τούτοις. Ταῦτα ἐν συνό-
ψει τὰ τρώπαια, ἅπερ οἱ ἀπόγονοι τῶν ἠρώων τοῦ 21 ἐν
ταῖς αὐταῖς σχεδὸν θέσει· τοῖς αἵμασι τούτων καὶ τοῖς
σώμασιν ἀνήγειρον.

Ἀλλ' οὗτοι μὲν πάντες ἀνδρεῖοι γενόμενοι, καὶ

τὴν δόξαν τῶν πατέρων αὐτῶν διέσωσαν, καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν ἐπέδειξαν· ἀπέθανον, ὡς πρέπει οἱ ἀνδρεῖοι νὰ ἀποθνήσκουσιν, ἀποδόντες τὰ τροφεῖα τῇ μητρίδι· ἀπεστέρησαν ἑαυτοὺς τοῦ βίου, χήρας τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἐποίησαν, ὄρφανους τοὺς αὐτῶν παῖδας κατέλιπον, ἐρήμους τοὺς ἀδελφούς, πατέρας καὶ μητέρας αὐτῶν κατέστησαν χάριν τῆς πατρίδος· διότι «πατὴρς τε καὶ μητὴρς καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστι πατρίς». Οὕτως ἄρα ὑπὲρ τῶν νομίμων νομίμως ἀθλήσαντες, νομίμως καὶ στεφανοῦνται· ἡ πατρίς εὐγνωμονοῦσα γεραίρει τούτους σήμερον, καὶ μνημόσυνα τούτοις ἐπιτελεῖται.

Ἐμεῖς δὲ οἱ παρόντες τῶν συναγωνιστῶν τῶν πεσόντων, ἀπέλθετε τάχιον εἰς τὴν σφραδάζουσαν ἡμῶν μητρίδα, καὶ μετὰ τῶν συναδέλφων ὑμῶν ἐνωθέντες, ἀκολουθεῖτε τὸ στάδιον τῆς δόξης, τὸ στάδιον τῆς τιμῆς, ἐκδικούμενοι τὸ αἷμα τῶν φιλότατων. Ἔστω δὲ ὑμῖν τὸ σύνθημα «Ἐνωσις»· διότι μόνον ἐν τῇ ἐνώσει καὶ διὰ τῆς ἐνώσεως ἐπωλωθήσονται αἱ πληγαὶ τῆς πατρίδος· μόνη ἡ ἔνωσις ἀποδώσει παραμυθίαν εἰς τοὺς τεθλιμμένους γονεῖς τῶν πεσόντων· μόνη ἡ ἔνωσις περιθάψει τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανά· μόνη ἡ ἔνωσις ἐγκαινίσει τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, τοὺς παρὰ τῶν ἀπίστων βεβηλωθέντας· μόνη ἡ ἔνωσις ἐγερεῖ τοὺς τάφους τῶν πατέρων ἡμῶν· μόνη, μόνη ἡ ἔνωσις στεφανώσει τοὺς πεσόντας, τοὺς δὲ ζῶντας ἀναζήσει· πᾶσα δὲ ἄλλη λύσις ἐστὶ παράβασις τοῦ ὅρκου τῶν πατέρων ἡμῶν· λέγεται προδοσία τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Ἐμβλέψατε εἰς τὰ ἀνεγειρόμενα καθείργματα· ἕκαστον τούτων ἐστὶν ἄλυσις διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Μὴ πρὸς Θεοῦ. Μὴ πρὸς πατρίδος, ἀδελφοί, ἀδιαφορεῖτε· ὁ κίνδυνος ἔσται μέγας, μέγιστος.

Ἡ ἐλευθερία, ὡς περ ἐν τῇ Ἑπιείρῳ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ χαρμυλιόοντος τῶν Ἰωαννίνων καταστροφὴν τῷ 1803 τῆς καλιᾶς ἐκείνης, ἐν ἣ ἐπαύζοντο οἱ σταυραετοὶ αὐτῆς, καὶ ἐν Κρήτῃ ἡ θεία ἐλευθερία διὰ παντός ἐνταφιάζεται. Λοιπὸν ἐμμένετε πολεμοῦντες τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος· μὴ φοβεῖσθε τὴν ἐγκατάλειψιν· ἔχετε δύο μεγάλους προστάτας, τοὺς ἀδελφοὺς Ἑλληνας, καὶ τοὺς χριστιανοὺς ἀπάσης τῆς ὑψηλίου· ἔχωμεν, ἔχωμεν προνοητὴν εἰς τὰ ἄνω.

Πρὸς αὐτὸν λοιπὸν τὰς χεῖρας ὑψοῦντες ἀναβοήσωμεν «Πάτερ ἀγαθέ, ἐπάκουσον ἡμῶν δεομένων σου τῇ ὥρᾳ ταύτῃ. Κατάπεμψον ἰσχὺν οὐρανίαν ἐπὶ τοὺς ἀγωνιζομένους. Ἐπίνευσον εἰς τὰς καρδίας τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων ἀγαθὰ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἡδικημένων. Ἐλευθέρωσον ἡμᾶς τοῦ ὀρατοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἔνωσον μετὰ τῆς μητρὸς ἡμῶν Ἑλλάδος.

Τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐν Κρήτῃ πεσόντων
αἰωνία ἡ μνήμη.

Τῶν ὑπὲρ καὶ πατρίδος ζώντων κρεουργηθέντων
αἰωνία ἡ μνήμη.

Τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀθῶως σφαγέντων
αἰωνία ἡ μνήμη.

